

В. В. Зуєв, кандидат юридичних наук, асистент кафедри кримінального процесу Національного юридичного університету ім. Ярослава Мудрого
ORCID ID: 0000-0002-4313-4282

ПРОБЛЕМА ПОВІДОМЛЕННЯ ОСОБИ ПРО ПІДОЗРУ ШЛЯХОМ ВРУЧЕННЯ ДОКУМЕНТІВ ПІД ЧАС НАДАННЯ МІЖНАРОДНОЇ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Постановка проблеми. Досягнення завдань кримінального провадження, всебічне, повне та об'єктивне здійснення досудового розслідування та судового розгляду у кримінальному провадженні, що ускладнене іноземним елементом, неможливе без ефективного використання механізмів міжнародного співробітництва держав під час кримінального провадження. Однією із форм такого співробітництва, а як свідчить статистика, найбільш розповсюдженою та затребуваною формою, є надання міжнародної правової допомоги.

За загальним правилом усі запити компетентних органів іноземних держав до українських правоохоронців і їх міжнародні доручення до закордонних колег про надання міжнародної правової допомоги надходять до уповноваженого (центрального) органу, яким під час досудового розслідування є Офіс Генерального прокурора (ст. 545 КПК України). Так, упродовж 2020 року Офісом Генерального прокурора опрацьовано понад 2,3 тис. запитів про правову допомогу, що надійшли від 47 країн. Також підготовлено ще 500 запитів про правову допомогу, які українські правоохоронні органи надсилали до 58 країн світу. Для порівняння щодо інших форм міжнародного співробітництва протягом 2020 року Офіс Генерального прокурора прийняв 72 рішення по запитах про видачу іноземним державам, а також розглянув понад 100 запитів про перейняття кримінальних проваджень. Поряд із цим до іноземних держав було направлено 82 клопотання українських органів досудового розслідування про видачу осіб та 10 запитів про перейняття кримінальних проваджень. Слід зазначити, що у 2020 році у зв'язку із невідповідністю вимогам міжнародних договорів та українського законодавства відмовлено у задоволенні 110 іноземних доручень, а через недотримання кримінального процесуального законодавства при підготовці міжнародних клопотань українським правоохорон-

цям повернуто на доопрацювання майже кожне п'яте таке доручення¹.

У цьому контексті постає конкретне та практичне питання ефективності та доречності здійснення окремих процесуальних дій під час надання міжнародної правової допомоги у кримінальних провадженнях як способу досягнення мети у такому провадженні. Так, зокрема, критичному осмисленню підлягає ефективність та результативність вручення документів особі в порядку ст. 564 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК) для набуття нею статусу підозрюваного.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретично важливим і практично актуальним питанням міжнародного співробітництва в сфері кримінального судочинства присвячені роботи П. Н. Бірюкова, О. І. Виноградової, С. М. Вихриста, О. Г. Волеводза, В. М. Волженкиної, Т. С. Гавриш, Н. Г. Гасимова, В. Г. Кисельова, В. В. Луцика, Е. Б. Мельникової, В. В. Мілінчук, В. П. Панова, М. І. Пашковського, В. І. Самаріна, М. І. Смирнова, М. В. Тропина, Ю. М. Чорноус та інших. Однак, незважаючи на фундаментальну розробку окремих питань міжнародного співробітництва під час кримінального провадження, питання дієвості застосування такої форми міжнародної правової допомоги, як вручення документів для надання особі статусу підозрюваного, не ставало безпосереднім предметом наукових досліджень, що зумовлює актуальність цієї роботи.

Мета. Проаналізувати наявні на сьогодні механізми та умови надання особі процесуального статусу підозрюваного шляхом вручення документів особі під час надання міжнародної правової допо-

¹ Генпрокурор про міжнародно-правове співробітництво та рішення Офісу прокурора Міжнародного кримінального суду (Офіс Генерального прокурора, 18 грудня 2020) <https://www.gp.gov.ua/ua/news?_m=publications&_c=view&_t=rec&id=285690> (дата звернення 15.02.2021)

моги, а також запропонувати шляхи усунення існуючих недоліків у цій сфері.

Виклад основного матеріалу. Як зазначалось вище, звернення до іноземних компетентних органів або отримання від них запитів про надання міжнародної правової допомоги у виді проведення окремих процесуальних дій є найрозповсюдженішою формою міжнародного співробітництва під час кримінального провадження. Серед них часто зустрічаються абсолютно типові випадки отримання запитів іноземних компетентних органів про вручення особі постанови про притягнення в якості підозрюваного (обвинуваченого) – аналог вітчизняного повідомлення про підозру, а також допиту цієї особи в якості підозрюваного. Тобто фактично запитується про вчинення кількох окремих послідовних процесуальних дій, які регулюються окремими нормами кримінального процесуального законодавства

Згідно зі ст. 561 КПК на території України з метою виконання запиту про надання міжнародної правової допомоги можуть бути проведені *будь-які процесуальні дії, передбачені цим Кодексом* або міжнародним договором. Відповідно до ст. 543 КПК порядок направлення запиту до іншої держави, порядок розгляду уповноваженим (центральним) органом України запиту іншої держави або міжнародної судової установи про таку допомогу *і порядок виконання такого запиту визначаються цим Кодексом* і чинними міжнародними договорами України. Так, наприклад, відповідно до ст. 8 Конвенція про правову допомогу і правові відносини у цивільних, сімейних і кримінальних справах 1993 р. при виконанні доручення про надання правової допомоги запитувана установа *застосовує законодавство своєї країни*. На прохання запитувачої установи вона може застосувати і процесуальні норми запитувачої Договірної Сторони, якщо тільки вони не суперечать законодавству запитуваної Договірної Сторони.¹

Вручення документів особі на підставі запиту про міжнародну правову допомогу є окремою процесуальною дією в рамках надання міжнародної правової допомоги *із власним порядком*, який викладено у ст. 564 КПК. Відповідно, проведення допиту особи (у тому числі підозрюваного) також має відбуватись згідно із порядком (процедурою), передбаченим КПК України.

¹ Конвенція про правову допомогу і правові відносини у цивільних, сімейних і кримінальних справах 1993 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/997_009#Text (дата звернення 25.04.2021)

Однак цілком очевидно стає проблема синхронізації проведення зазначених процесуальних дій у рамках одного запиту про надання міжнародної правової допомоги, оскільки набуття особою статусу підозрюваного та вручення документів під час надання міжнародної правової допомоги регулюється різними, автономними порядками. Так, набуття процесуального статусу підозрюваного має відбуватись в порядку, передбаченому статтями 276–278 КПК України, якщо особу затримали за підозрою у вчиненні кримінального правопорушення або якщо щодо особи складено повідомлення про підозру, однак його не вручено їй внаслідок невстановлення місцезнаходження особи, проте вжито заходів для вручення у спосіб, передбачений цим Кодексом для вручення повідомлень. (ч. 1 ст. 42 КПК). Таким чином, законодавець виділяє три підстави набуття статусу підозрюваного у кримінальному провадженні. При цьому, звертаючись до положення ч. 1 ст. 276 КПК, очевидним стає *імперативність такого порядку* повідомлення: «Повідомлення про підозру *обов'язково здійснюється в порядку*, передбаченому статтею 278 цього Кодексу». Затримання ж особи за підозрою у вчиненні кримінального правопорушення як друга підстава не має відношення до міжнародного співробітництва та конкретного запиту іноземного компетентного органу, оскільки розрахована на оперативне реагування на вчинення кримінального правопорушення, що здійснюється в межах юрисдикції українських правоохоронних органів прямо зараз. Третя ж підстава набуття статусу підозрюваного містить умову вибуття особи із «поля зору» та, можливо, юрисдикції українських уповноважених органів, а також відсилає *до порядку вручення повідомлень*, що є іншою процесуальною дією та ніяк не кореспондує врученню документів як процесуальній дії у рамках міжнародної правової допомоги.

Відповідно до ч. 1 ст. 564 КПК за запитом компетентного органу іноземної держави про міжнародну правову допомогу документи та рішення, долучені до такого запиту, вручаються особі, визначеній у запиті, *в порядку, встановленому цією статтею*.

Очевидно, що під час вручення «постанови про притягнення в якості підозрюваного (обвинуваченого)» на підставі запиту про надання міжнародної правової допомоги суб'єкт *не набуває* процесуального статусу підозрюваного, оскільки такий документ йому вручено не в порядку, передбаченому статтями 276–278 КПК, а відповідно й подальший

допит такої особи у статусі підозрюваного неможливий. Більше того, неможливо й застосувати порядок вручення повідомлення про підозру, визначений у статтях 276–278 КПК, під час надання міжнародної правової допомоги, оскільки він розрахований на інші ситуації.

Так, згідно з положенням ч. 1 ст. 278 КПК письмове повідомлення про підозру вручається в день його складення слідчим або прокурором, а у випадку неможливості такого вручення – у спосіб, передбачений цим Кодексом для вручення повідомлень. Однак під час виконання запиту про міжнародну правову допомогу у вигляді вручення особі документів («постанови про притягнення в якості підозрюваного (обвинуваченого)») вказаний документ складається не суб'єктом, визначеним у ч. 1 ст. 278 КПК, а представником компетентного іноземного органу, та вручається з урахуванням часу на підготовку та пересилання запиту точно не в день його складання.

Положення частин 2, 3 ст. 278 КПК є взаємопов'язаними та стосуються порядку вручення повідомлення про підозру *затриманій особі*. Однак під час виконання запиту про міжнародну правову допомогу у вигляді вручення особі документів така процесуальна дія, як затримання, не відбувається, оскільки для цього немає підстав, передбачених статтями 207, 208 КПК. Більше того, ч. 2 ст. 564 КПК вимагає застосування процедури виклику особи або приводу її у порядку, передбаченому КПК України, у разі не з'явлення такої особи без поважних причин. Тобто затримання такої особи взагалі не передбачене порядком, установленим ст. 564 КПК.

Відомості, зазначені у ч. 4 ст. 278 КПК, вносяться до Реєстру у випадках вже наявного кримінального провадження в Україні та не розраховані на випадки вручення документів особі під час виконання запиту про міжнародну правову допомогу. Відповідно до наказу Офісу Генерального прокурора Про затвердження положення про ЄРДР, порядок його формування та ведення від 30.06.2020 р. № 298¹ обліку підлягають кримінальні правопорушення, щодо яких *кримінальні провадження надійшли* в установленому законом порядку з органів досудового розслідування іноземних держав за місцем учинення кримінального правопорушення (стосовно громадян України), якщо відомості про

це кримінальне правопорушення раніше не було внесено до Реєстру (п. 11 Розділу II, Глави 2), що є іншою формою міжнародного співробітництва – перейняттям кримінального провадження.

З огляду на вищевикладене можемо зробити висновок, що порядок повідомлення особи про підозру, передбачений статтями 276–278 КПК, не може застосовуватись під час виконання запиту про міжнародну правову допомогу у вигляді вручення документів. У цьому випадку виконання запиту про надання міжнародної правової допомоги фактично має здійснюватись у частині вручення доданих до запиту документів визначеній особі в порядку, передбаченому ст. 564 КПК, без подальшого допиту цієї особи в статусі підозрюваного.

Окрім цього, проведення допиту такої особи у статусі свідка покладає на неї невиправданий процесуальний примус, враховуючи наявність специфічних обов'язків та відповідальності такого суб'єкта (п. 2 ч. 2 ст. 66 КПК, ч. 1 ст. 67 КПК), та є фактично процесуальною дією, яка не зазначається у запиті про надання міжнародної правової допомоги, якщо запитується проведення саме конкретного виду допиту – допиту підозрюваного.

Також виникають ситуації, коли компетентні органи іноземних держав звертаються із запитом про допит особи у статусі підозрюваного без вручення відповідних документів.

Відповідно до ч. 7 ст. 558 КПК *у разі неможливості виконати запит про міжнародну правову допомогу*, а також у разі відмови у наданні міжнародної правової допомоги з підстав, передбачених статтею 557 цього Кодексу, центральний орган України щодо міжнародної правової допомоги або орган, уповноважений здійснювати зносини відповідно до частини третьої статті 545 цього Кодексу, *повертає такий запит компетентному органу іноземної держави із зазначенням причин*.

Враховуючи, що проведення допиту осіб у різних процесуальних статусах має певні суттєві відмінності, зокрема щодо наявності додаткових гарантій прав допитуваної особи в якості підозрюваного, то прохання провести саме цей вид допиту можна розцінювати як дію, яку виконати неможливо з огляду на відсутність інформації про наявність такого процесуального статусу в особи (у разі його набуття до звернення іноземних компетентних органів із таким запитом до компетентних органів України) або відсутність процесуальної можливості надати такий процесуальний статус цій особі в рамках міжнародної правової

¹ Про затвердження положення про ЄРДР, порядок його формування та ведення: наказ Офісу Генерального прокурора від 30.06.2020 р. № 298 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0298905-20#Text> (дата звернення 25.04.2021)

допомоги в порядку вручення документів з підстав, описаних вище.

Висновки. Виходячи із вищезазначеного, можна дійти висновку, що чинна правова регламентація інститутів повідомлення про підозру та надання міжнародної правової допомоги, зокрема, у виді вручення документів особі унеможлиблює синхронізацію вручення таких документів у порядку міжнародної правової допомоги та набуття цією особою у зв'язку із таким врученням процесуального статусу підозрюваного. Таким чином, під час виконання запиту компетентних органів іноземних держав про допит особи в якості підозрюваного з одночасним врученням особі «постанови про притягнення в якості підозрюваного»

логічним буде застосовувати порядок вручення документів, передбачений ст. 564 КПК, однак це не призведе до можливості допиту цієї особи в якості підозрюваного. Одночасно із цим виникає дискусійне питання щодо можливості допитати цю особу навіть у статусі свідка, враховуючи різну специфіку проведення таких допитів, а тому наслідком цього буде неможливість виконання запиту в частині проведення допиту особи, що знижує ефективність цього інституту та міжнародного співробітництва в цілому. Для вирішення цієї колізійної ситуації необхідно «пом'якшити» імперативність описаних порядків (процедур), що можливе лише в результаті нормотворчої діяльності законодавця.

REFERENCES

List of legal documents

Legislation

1. Konventsiia pro pravovu dopomohu i pravovi vidnosyny u tsyvilnykh, simeinykh i kryminalnykh spravakh 1993 r. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/997_009#Text (in Ukrainian)
2. Pro zatverdzhennia polozhennia pro YeRDR, poriadok yoho formuvannia ta vedennia: nakaz Ofisu Heneralnoho prokurora vid 30.06.2020 r. №298 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0298905-20#Text> (in Ukrainian)

Bibliography

Websites

1. 'Henprokuror pro mizhnarodno-pravove spivrobitnytstvo ta rishennia Ofisu prokurora Mizhnarodnoho kryminalnoho sudu' [The Prosecutor General on international legal cooperation and decisions of the Prosecutor's Office of the International Criminal Court] (Ofis Heneralnoho prokurora, 18 hrudnia 2020) <https://www.gp.gov.ua/ua/news?_m=publications&_c=view&_t=rec&id=285690> (in Ukrainian)

Зуєв В. В. Проблема повідомлення особи про підозру шляхом вручення документів під час надання міжнародної правової допомоги у кримінальному провадженні.

У статті досліджується механізм та підстави повідомлення особи про підозру. Аналізується можливість здійснення цих процедур під час надання міжнародної правової допомоги шляхом таких процесуальних дій, як вручення особі документів. Констатується проблема синхронізації проведення таких процесуальних дій та набуття цією особою статусу підозрюваного, оскільки вони регламентуються окремим та автономними порядками, які є імперативними. Також звертається увага на неможливість внаслідок цього проведення допиту такої особи у статусі підозрюваного. Дискусійним залишається питання стосовно проведення допиту цієї особи і в якості свідка. Вирішення такої колізії знаходиться в площині зміни імперативності порядків повідомлення особи про підозру та вручення документів цій особі в рамках надання міжнародної правової допомоги під час кримінального провадження для можливості їх одночасного застосування.

Ключові слова: повідомлення про підозру, міжнародна правова допомога, вручення документів.

Зуєв В. В. Проблема сообщение лицу о подозрении путем вручения документов при оказании международной правовой помощи в уголовном производстве.

В статье исследуется механизм и основания сообщения лицу о подозрении. Анализируется возможность осуществления этих процедур при оказании международной правовой помощи путем таких процессуальных действий, как вручение лицу документов. Констатируется проблема синхронизации проведения таких процессуальных действий и получения этим лицом статуса подозреваемого, поскольку они регламентируются отдельными и автономными порядками, которые являются императивными. Также обращается внимание на

невозможность в следствие этого проведения допроса такого лица в статусе подозреваемого. Дискуссионным остается вопрос о проведении допроса данного лица и в качестве свидетеля. Решение такой коллизии лежит в плоскости изменения императивности порядков сообщения лицу о подозрении и вручения документов этому лицу в рамках оказания международной правовой помощи в ходе уголовного производства для возможности их одновременного применения.

Ключевые слова: сообщение о подозрении, международная правовая помощь, вручение документов.

Zuiev V. V. The problem of notifying a person of suspicion by handing over documents during the provision of international legal assistance in criminal proceedings.

The article examines the mechanism and grounds for notifying a person of suspicion. The possibility of carrying out these procedures during the provision of international legal assistance through such procedural actions as the document delivery to a person is analyzed. The problem of synchronization of such procedural actions and the acquisition of the status of a suspect by this person is stated, as they are regulated by separate and autonomous procedures, which are imperative. It is obvious that during the delivery of a «decision to prosecute as a suspect (accused)» on the basis of a request for international legal assistance, the subject does not acquire the procedural status of a suspect, as such a document was not delivered in accordance with Art. 276–278 of the CPC. Moreover; it is impossible to apply the procedure for notifying a person of suspicion, defined in Art. 276–278 of the CPC during the provision of international legal assistance, as it is designed for other situations. Attention is also drawn to the impossibility of interrogating such a person as a suspect as a consequence. The question of the interrogation of this person and as a witness remains debatable. The current legal regulation of the institutions of notification of suspicion and international legal assistance, in particular, in the form of service of documents on a person makes it impossible to synchronize the delivery of such documents in international legal assistance and acquisition by this person in connection with such delivery of suspect status. The plane of changing the imperative nature of the procedures for notifying a person of suspicion and delivering documents to this person in the framework of international legal assistance during criminal proceedings for the possibility of their application at the same time.

Key words: notification of suspicion, international legal assistance, document delivery.

Стаття надійшла до редакції: 26.04.2021 р.

Прийнята до друку: 10.05.2021 р.